त्वात् किं तर्ह्यनुष्ठानोत्तरकालं योऽसौ कृतस्तमालोचयति समिद्यागोऽयं कृत इति · स चालोच्यमानो येन समिधो यजतीत्यनेन (१. ५. ३. १.) ब्राह्मणवाक्येन विहितस्तत्स्मारयति · तच्च स्मृतं स्वादुत्तरम् तनूनपातं यजतीत्येतत् (१०.) स्मारयति कुतः पाठात् ततः परं हि तत्पठितमिति · तद्ब्राह्मणं पुनः पदार्थं विदधाति · विधिरेव तस्य कार्यम् न स्मृतिः · अनुष्ठानवेलायां तदेव ब्राह्मणं विधिव्यापारं कृत्वा चिरनिवृत्तव्यापारं प्रयोगकालाद्बहिर्भूतं स्मारकमपेक्षितम् · अयं मन्त्रपाठाद्ब्राह्मणपाठे विप्रकर्षः । मन्त्रः पुनरुत्तःक्रतु प्रयुज्यमानः परिसमाप्यमान उत्तरं मन्त्रं पर्युपस्थापयति · स चोत्तरो मन्त्रः पर्युपस्थाप्य उत्तरं पदार्थं पर्युपस्थापयन्नेव पर्युपतिष्ठते · तस्मात्तत्रालोचनात्तरापेक्षाभावान्नास्ति विप्रकर्षः । एतदुक्तं भवति स्मारकक्रमेण तावदनुष्ठानक्रमः · न च मन्त्रे अनन्यार्थे सति ब्राह्मणस्य स्मारकत्वम् अप्रयुज्यमानतया सामर्थ्याभावात् · न हि निर्वपामीतिवन्निर्वपेदिति पदमुच्चारितमनुष्ठानौपयिकमनुष्ठेयप्रकाशनं करोति किं तु सम्बन्धिमात्रतया प्रयोगबहिर्भूतं सत् अनेन वाक्येनेदं विहितमत एतत्करोमीत्येवमालोचनेन स्मारकं भवति · मन्त्रस्तु प्रयुज्यमान एवाभिधानत एव स्मारक इति संनिकृष्टः । विप्रकृष्टाच्च संनिकृष्टं बलवदित्येवं प्राप्तऽआह ·

न समत्वात् ॥ ८ ॥ मन्त्रपाठ एव बलवान्यदुक्तं तन्न । कुतः समत्वात् मन्त्रपाठचोदनापाठयोः । कथमुभयोः समता · उच्यते · मन्त्रः कर्मणि करिष्यमाणस्य कर्मणः स्मरणार्थं प्रयुज्यते चोदना तु कर्मणो विधायिका · अत एव चोदनायाः प्रवृत्तिः पूर्वम् यतः पदार्थे विहिते सति पश्चात्तत्स्मारणार्थं मन्त्रः प्रयुज्यते · अतः सममेवैतदिति प्राप्ते सिद्धान्तमाह ·

गुणानां तु भूयस्त्वात् ॥ ९ ॥ तुशब्दः पूर्वपक्षनिरासार्थः । नैतदुभयं समम् किंतु मन्त्रपाठ एव बलवान् । कुतः मन्त्रेषु गुणानां भूयस्त्वात् गुणानां बाहुल्यात् यतः[1] चोदनापाठापेक्षया मन्त्रेषु बहवो गुणा विद्यन्ते । तद्यथा · कर्मकाले उच्चारणे पदार्थस्मारके[2] यतो मन्त्रा अर्थवादादिकृतव्यवधानरहिताः क्रमेण

---

१) यतो २. २) ? उच्चारणं पदार्थस्मारकं २.